

Václav IV. Lucemburský

Připomínka 700. výročí narození Karla IV. nás obklopovala téměř celý loňský rok, a proto si jistě střípek pozornosti zaslouží také letošní 656. výročí narození císařova syna Václava IV.

Toužebně očekávaný dědic se narodil 26. února 1361 v Norimberku jako druhé dítě Karla IV. a Anny Svídnické. Pětačtyřicetiletý otec projevoval nadšení z příchodu následníka nejen rozesíláním emotivních dopisů a pořádáním velkolepých hostin, ale i udílením rozsáhlých privilegií a amnestie. Norimberku zrušil daně, oltáři Karla Velikého v Cáchách věnoval zlato o váze dítěte (cca 3,5 kg). Od počátku zahrnoval svého synka až nekritickou láskou, péčí a přepychem. Jakmile byl hošík 11. dubna pokřtěn jménem Václav, začal jej Karel „prezentovat“ jako svého plnoprávního nástupce. Princ byl jako čtyřměsíční zasnouben s Alžbětou z Hohenzollernu (nevěsta pak byla ještě dvakrát „vyměněna“ za výhodnější partii) a ještě mu nebylo ani půl roku, když byl uváděn jako svědek na českých a říšských listinách. Jako dvouletý „přijal“ hold vedlejších zemí

Koruny a 15. června 1363 byl ve svatovítském chrámu Arnoštem z Pardubic korunován českým králem. Vzápětí mu Karel IV. udělil titul markrabě braniborský (aniž by Braniborsko Lucemburkům patřilo). Trval i na tom, aby dítě bylo přítomno na řadě sněmovních a diplomatických jednání. Z roku 1365 pochází první princem vydaná listina (vztahuje se k městským výsadám). Od nejtělejšího dětství byl Václav přehnaně zatížen „královskou“ výchovou a intenzivním vzděláváním. Otec mu vybíral ty nejlepší učitele z celé Evropy (z oslovených jen Francesco Petrarca odmítl). Chlapec byl fyzicky zdatný, bystrý, rychle se učil. Plyně hovořil česky i německy, Projevoval zájem o teologii i politiku, měl vytríbený cit pro umění. Emočně však strádal (matka mu zemřela v červenci 1362 a macecha Eliška na něj žárčila, protože byl Karlem před jejími syny upřednostňován).

V roce 1368, když král odcestoval do Itálie, byl malý Václav jmenován správcem Českého království (zprávy o dění v zemi psal otci vlastní rukou, latinsky). V roce 1369 byl osmiletý hoch pověřen velením vojenskému oddílu zasahujícímu v Lužici. Po dovršení desátého roku princ otce doprovázel na jeho říšských cestách, aby byl připraven převzít funkci římského krále (a zároveň byl v říši znám). Karel se domníval, že Václav „okouká“ jeho politické aktivity a aktivní účastí se vše naučí, ale výsledkem byl pravý opak. Břímě vlády ještě chlapec nést nedokázal. Byl jen „formální figurkou“ v rukou dospělých pánů, zvykl si být „hlavou“, spoléhající se na „ruce“ jiných. Co neudělali úředníci, zařídil tatínek. Není proto divu, že mladíka více než politika zajímaly dvorské zábavy a pocty, jimiž byl zahrnován. Jako samozřejmost asi přijal v roce 1376 i svou volbu a korunovaci římským králem, přestože její prosazení stálo Karla hodně úsilí i peněz.

Faktické vlády v říši, v zemích Koruny české i v lucemburském rodu se Václav ujal po otcově smrti v listopadu 1378. Převzal oblasti ekonomicky i politicky stabilní, respektující lucemburské zájmy. Na český a říšský trůn však dosedl ve velmi nepříznivé době. Evropu sužovala stoletá válka, ohrožovali Turci, společnost byla destabilizována papežským schizmatem a silící církevní reformací, oslabována morovými epidemiemi i neúrodou. V říši opakovaně propukaly majetkové a politické pře mezi šlechtou a městy, krále ohrožovali také jeho mocichtiví příbuzní. S tak složitou situací by si pravděpodobně těžko poradil i slavný otec, pro mladičkého a zhýčkaného synka však byly vyvstálé problémy téměř neřešitelné. I když se Václav v prvních letech upřímně snažil navázat v říši i v Českém království na Karlovu politiku a dokázal „dokončit“ některé otcovy projekty (sňatek sestry Anny, nástupnické smlouvy v Uhrách) i prosadit své vlastní názory (řešení sporů mezi říšskými městy a kurfiřty), postrádal otcovu vytrvalost, předvídavost a politickou koncepci. Nebyl zvyklý rozhodovat, neuměl prosadit jasnou vladařskou vizi (ani ji neměl), ustupoval „silnějším“ argumentům, vyhýbal se rázným řešením. Nepodařilo-li se problém vyřešit hned, přestal se o něj zajímat. Proto se záhy stal terčem oprávněné kritiky a nespokojenosti. K čemu byl říši vládce, který nedokázal vyřešit její vnitřní konflikty, k čemu byl římskému papeži římský král, který odmítl podpořit kurii proti avignonskému konkurentovi? Václav byl snad jediným římským králem, kterého papež prosil, aby uspořádal císařskou korunovační jízdu. Vladař jen sliboval, „připravoval“, ale nikdy se k ní neodhodlal. A podobný byl jeho postoj i k jiným žádostem a výzvám. Proto není divu, že se Václav IV. stal v roce 1400 prvním římským králem, jehož kurfiřti sesadili z trůnu (i když ne všechny jejich argumenty byly pravdivé). A co na to král? Vyhržoval, vztekal se, sesazení neuznal a zvoleného Ruprechta Nasavského nerespektoval, ale nijak aktivně se nehájil ani nebránil, a tak se od něj nakonec odklonili i nejmocnější, dosud jej podporující spojenci. Václavova „říšská hvězda“ ještě na chvíli zazářila v roce 1409. Král podpořil koncil v Pise a nově zvolený (třetí) papež ho za to uznal jako římského krále. Václav byl spokojen, ale opět nekonal. A tak po Ruprechtově smrti v roce 1410 rozhádaní kurfiřti zvolili římským králem Zikmunda a o pár týdnů později i Jošta. Na sklonku roku tak měla Evropa tři papeže a tři římské krále - Lucemburky.

Ani v domácí politice nedosáhl Václav IV. výrazných úspěchů. Nelze tvrdit, že by vládu v Čechách podcenil, zpočátku se opravdu snažil „se ctí“ navázat na úspěšnou éru svého otce. Usiloval o vládu založenou na spolupráci se zkušenými odborníky, brzy se však obklopil spíše lidmi „nižšího původu“ (měšťanského nebo zemanského), kteří se mu podbízel ve vidině vlastních výhod (tzv. milci, gratiani), ale k pozitivnímu chodu státu nemohli (nebo nechtěli) přispět. Jejich přítomnost u dvora byla trnem v oku vyšší šlechtě, patricijům i prelátům, i tak nespokojeným s královou nevypočitatelností, pasivitou a náládovostí. V otevřené nepřátelství přerostly v 80. letech názorové rozdíly krále a arcibiskupa Jana z Jenštejna. Jejich spory vyvrcholily v roce 1393 aférou spjatou se zatčením a umučením generálního vikáře Jana z Pomuku, později kanonizovaného Jana Nepomuckého. Přestože král z této rozepře vyšel jako vítěz (papež zamítl arcibiskupovu stížnost), jeho pozice v zemi byla definitivně podlomena. V prosinci 1393 přežil pokus o atentát (otrava), na jaře následujícího roku byl domácí šlechtou zatčen a vězněn. Až po třech měsících se Janu Zhořeleckému podařilo vyjednat

Václavovo propuštění, král ale nastalé situace nedokázal využít. Svého bratra Jana „vyplísnil“ za výdaje, spojené s osvobozujícím zásahem, opoziční vůdce amnestoval. V roce 1396 se spor s panskou jednotou, podporovanou bratrancem Joštem i bratrem Zikmundem, rozhořel znovu. Roku 1402 byl král znovu zajat a téměř rok vězněn ve Vídni. Po dramatickém návratu do Čech panské jednotě ustoupil a o vládu se již téměř nezajímal. Určitou aktivitu projevil snad jen ve vztahu k církevní reformaci. Byl nakloněn názorům Jana Husa, v univerzitních sporech stál na jeho straně (Dekret kutnohorský) stejně jako při střetu s arcibiskupem Zbyňkem Zajícem z Házmburka (1410). Velmi rozhořčeně reagoval na zprávu o Husově upálení. Postoj kostnického koncilu jej smrtelně urazil, a tak začal v Praze okázale podporovat šířící se přijímání podobojí. Nechtěl se však dostat do otevřeného konfliktu s katolickou církví, proto od roku 1418 husity postupně omezoval a nakonec si zneprátelil obě strany. Když v červenci 1419 zaútočili radikálové pod vedením Jana Želivského na novoměstskou radnici a zdejší konšely svrhli z oken, král zuřil a sliboval vzbouřencům pomstu, vzápětí se však kudálostem vyjádřil poměrně smířlivě. Několik dní poté (16. 8. 1419) na kunratickém Novém hradě po silném epileptickém záchvatu upadl do kómatu a za několik hodin zemřel. Na popud královny Žofie bylo jeho tělo převezeno do Prahy, kvůli lidovým bouřím ale bylo tajně pohřbeno až 1. října na Zbraslavi. Zdejší klášter husité v roce 1420 vyplenili a Václavovy ostatky zneuctili. Přesto se je podařilo zachránit a v roce 1424 pohřbit do královské hrobky ve svatovítské katedrále.

I když byl Václav IV. druhým nejdéle vládnoucím českým králem (déle vládl jen František Josef I.) a jeho doba byla plná převratných událostí, král je „proslulejší“ spíš svými osobnostními projevy. Již svými současníky byl popisován jako „žráč a opilec“ (Pavel Židek), pro jiné byl rozmazlenec, požitkář a lenoch. Mnohé lidi děsil svou krutostí (rád se účastnil mučení, údajně sřal vlastního kata a upekl svého kuchaře), jiné překvapoval sexuální náruživostí (pověst o lazebnici Zuzaně) i zvráceností (hromadné orgie, bisexualita, voyeurismus). Proslul svými útěky před vladařskými povinnostmi a společností do berounských a křivoklátských lesů, byl vášnivý lovec (údajně v lese lovil i lidi, pokud byli „na ráně“) a milovník drahých loveckých psů (jeden prý zardousil královnu Johanu). O jeho bouřlivých pitkách s milci stejně jako o alkoholických excesech, záchvatech zuřivosti i následných stavech apatie se zmiňují snad všechny kroniky a letopisy. Katoličtí kronikáři a dějepisci Václava líčí jako „kacířského“ krále a krvežíznivého netvora, pro obrozenecké historiky byl „obětí doby a rodových svárů“ a nespravedlivě stíhaným, pokrokovým mužem. Pro další byl vladařem, který neměl šanci v rozjitřené Evropě ani rozbouřeném Českém království prosadit své politické vize. V některých historických pracích je celkem výstižně charakterizován přívlastky „líný a malátný“, v jiných je, díky vyprávěním o jeho toulkách po pražských tržnicích, označován jako „spravedlivý“. V každém názoru je jistě zrnko pravdy. Vzdělaný, ale nerozhodný a alkoholem zničený král vládl ve velmi složité době, proto lze jeho osobnost objektivně posoudit jen velmi těžko.

Jaroslava Šiftová